

SOM-UNDERSÖKNINGEN VÄSTSVERIGE 1995 - GENOMFÖRANDE OCH UTFALL

SOPHIE JOHANSSON

SOM-institutet genomför sedan 1986 årliga opinionsundersökningar kring Samhälle, Opinion och Massmedia, därav namnet SOM. SOM-institutet drivs gemensamt av tre institutioner vid Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen. SOM-institutet administrerar och ansvarar för undersökningarna och publiceringen av SOM-rapporterna. Dessutom arrangeras varje år ett antal seminarier, riktade till allmänheten. Vid de tre samverkande institutionerna, som utgör SOM-institutet, finns ett flertal forskningsprojekt som deltar i SOM-undersökningarna. I de publikationer som undersökningarna mynnar ut i presenterar forskarna sina resultat.

Varje år genomför SOM-institutet två stora undersökningar, en nationell, Riks-SOM, och en som täcker västra Sverige, Väst-SOM. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes, som nämnts, 1986 och den första Väst-SOM gjordes 1992. De båda undersökningarna har samma uppläggning och båda formulären innehåller frågor om politik, samhälle, offentlig service, massmedia, miljö, fritid samt en rad bakgrundsfrågor. Varje undersökning, såväl Riks-SOM som Väst-SOM, genomförs således under så lika förutsättningar som möjligt för att optimera möjligheterna till jämförelser mellan riket som helhet och den västsvenska regionen samt jämförelser över tid. Jämförelser över tid ökar stadigt eftersom det vid det här laget vuxit fram en lång tidsserie. Denna tidsserie ökar ytterligare i omfång i och med att opinionen i landets västra region kartläggs för fjärde året i rad genom Väst-SOM 1995.

De tre tidigare Väst-SOM-undersökningarna har resulterat i följande publikationer: Västsvensk opinion, Västsverige i fokus samt Västsvensk horisont.

Population och urval

Väst-SOM 1995 har samma urvalsstorlek som de tidigare SOM-undersökningarna haft. 2 799 personer i åldrarna 15 till 80 år valdes ut genom ett obundet slumpmässigt urval. Samtliga personer inom åldersintervallet är inkluderade i urvalet, vilket innebär att även utländska medborgare bosatta i Sverige finns med. I Riks-SOM har inte de utländska medborgarna funnits med i urvalet under hela den tid som undersökningen existerat. För att göra samtliga SOM-undersökningar jämförbara med varandra kan det därför ibland vara nödvändigt att exkludera de utländska medborgarna. Väst-SOM:s undersökningspopulation är vidare begränsad till personer i Göteborg samt elva kranskommuner. Kommunerna är Ale, Göteborg, Härreda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

Frågeformuläret

Formuläret utformas i nära samarbete mellan SOM-institutet och de deltagande forskningsprojekten. Formuläret finns som bilaga i denna publikation och består av sex delar, uppdelade med avseende på ämnesområde. Formulärets omfång är 24 sidor och totalt ställdes 83 frågor. Formulärets disposition ser ut som följer:

Fråga 1-16	Massmedier
Fråga 17-35	Politik och samhälle
Fråga 36-40	Göteborgs kommun
Fråga 41-46	Trafik och miljö
Fråga 47-63	Fritid och boende
Fråga 64-83	Bakgrundsfrågor

De allra flesta frågorna är konstruerade med fasta svarsalternativ och kunde lätt besvaras genom att kryssa i tillämplig ruta. Endast sju frågor var öppna, vilket innebär att den svarande kunde svara helt fritt på dessa frågor. De öppna frågorna i Väst-SOM 1995 var vilka samhällsproblem som man tyckte var viktigast i sin kommun idag (fråga 19), vilka serviceområden inom kommunen man ansåg mest angelägna att satsa på (fråga 26) respektive vilka man tyckte att det i första hand skulle minskas på (fråga 27), vilken stadsdelsnämnd man tillhör (fråga 40, vilken endast ställdes till svaranden

bosatta i Göteborgs kommun), vilket lokalt annonsblad eller gratistidning man läser (fråga 47), vilken kommun man bor i (fråga 58), vilket yrke man har (fråga 70) samt vilket märke, modell samt årsmodell på bil man har (fråga 78, öppen följdfråga som endast ställdes till de som innehade bil). De flesta öppna frågor är lättbesvarade och kräver endast ett kortare svar. En del frågor skulle endast besvaras av vissa personer, till exempel boende i Göteborgs kommun. Därför fick ett flertal svarspersoner ta ställning ett färre antal gånger.

I undersökningen ingår också frågor som inte ställdes i SOM-institutets regi. Dessa frågor har inte SOM-institutet tillgång till och de redovisas inte i denna utgåva. De frågor det gäller är frågorna 7-15(Göteborgs Posten), frågorna 37-39 (Vårt Göteborg) samt frågorna 41, 44-45 och 63 (Trafikkontoret).

Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet för 1995 års Väst-SOM genomfördes av TEMO AB, som även ansvarade för Riks-SOM 1995. Fältarbetet genomfördes under hösten 1995 och var upplagt på samma sätt som tidigare år. Det första utskicket gjordes den 17 oktober. Svarspersonerna fick då ett formulär, ett följebrev, ett svarskuvert och en informationsbroschyr. Efter tre dagar skickades ett kort ut till samtliga 2 799 personer i utvalet. På kortet tackades de som redan svarat på enkäten samtidigt som de som ännu inte svarat uppmanades att skicka in formuläret. Den 31 oktober skickades ett nytt formulär tillsammans med ett följebrev ut. En vecka senare påbörjades telefonpåminnelserna. Efter detta skickades formulär endast ut till de personer som inte kunnat nås per telefon samt till personer som önskade ett nytt formulär. Tre större telefoninsatser gjordes under fältarbetsperioden. Fältarbetet avslutades den 25 januari.

Fältarbetet såg sålunda ut på följande sätt:

17 oktober

Utskick av formulär, följebrev, informationsbroschyr samt svarskuvert.

20 oktober

Utskick av tackkort/påminnelsekort.

31 oktober

Utskick av påminnelsebrev med nytt enkätformulär samt svarskuvert.

6 november - 22 november

Telefonpåminnelser till personer som ännu ej sänt in enkät.

13 november

Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer som ej kunnat nå genom telefonnummerletningen.

12 december - 20 december

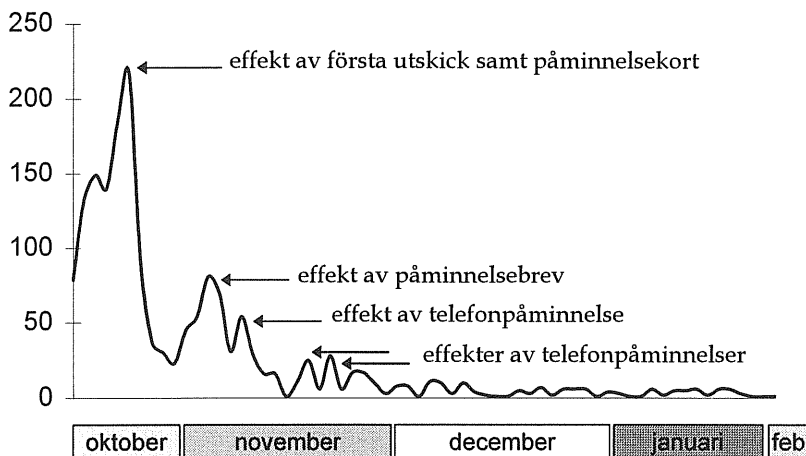
Telefonanmaning till alla som tidigare varit telefonkontaktade, men ännu inte sänt in enkäten.

8 januari-19 januari

Telefonpåminnelser till personer som ej sänt in enkät, men begärt ny vid tidigare telefonpåminnelse.

Under de första två veckorna av fältarbetstiden inkom över hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Över 80 procent hade inkommit en månad efter fältarbetets början. De sista 20 procenten var betydligt svårare att få in. De inkom sporadiskt under november, december 1995 och januari 1996. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter under fältarbetet.

Figur 1 **Dagligt inflöde av enkäter i 1995 års Väst-SOM-undersökning**

Svarsfrekvens och bortfall

Samhällsvetenskapliga undersökningar brukar ha en ungefärlig svarsfrekvens på mellan 65 och 75 procent. (Kratz, 1990, Ohlsson, 1986, Severinson, 1990). SOM-undersökningen är en postenkätundersökning och dessa har i allmänhet en något lägre andel svaranden än exempelvis intervjuundersökningar. En svarsfrekvens kring 60 till 70 procent kan en samhällsvetenskaplig postenkätundersökning av SOM-undersökningens typ väntas utfalla i. Väst-SOM 1995 hade en svarsfrekvens på 65,2 procent, vilket, var högre än något av de tidigare undersökningsåren. 1992, första året Väst-SOM genomfördes, svarade 60,5 procent av personerna i urvalet, 1993 var svarsfrekvensen 60 procent och 1994 60,3 procent.

I tabell 1 kan utläsas att från det ursprungliga urvalet som omfattade 2799 personer bortdefinierades 179 personer genom naturligt bortfall. Med naturligt bortfall menas att de flyttat från regionen, har okänd adress eller att de bor, studerar eller arbetar utomlands. Naturligt bortfall är det också om de är sjuka eller handikappade eller om de på grund av språksvårigheter inte kan besvara formuläret. Då det naturliga bortfallet är avräknat återstår 2620 personer vilka utgör nettourvalet. Av dessa 2620 personer deltog, av en eller annan anledning, 912 personer inte i undersökningen. 1708 personer skick-

ade in en ifylld enkät vilket omräknat till procent resulterar i en svarsfrekvens på 65,2, vilket var en höjning med 5 procentenheter jämfört med tidigare år.

Tabell 1 Naturligt bortfall samt bortfallsorsaker i Väst-SOM 1995

Ursprungligt urval		2 799
Bortdefinierade,		179
varav:	<i>sjuk, institutionell vård</i>	70
	<i>bosatt/studerar/arbetar utomlands</i>	36
	<i>adress okänd, avflyttad</i>	43
	<i>ej svensktalande</i>	27
	<i>avliden</i>	3
Nettourval		2620
Svarsvägrare, ej anträffade		912
Antal svar		1708
Svarsfrekvens i procent		65,2

Svarsbenägenheten inom olika grupper

I tabell 2 redovisas svarsfrekvensen för kategorierna kön, ålder samt kommundillhörighet. Översikten ger möjlighet till jämförelser dels inom de olika kategorierna dels över tid.

Det är stora skillnader i svarsbenägenhet mellan respondenterna i de olika kommunerna som ingår i Väst-SOM. Det är emellertid vanskligt att se något mönster i svarsfrekvensen vid en jämförelse mellan kommunerna över tid. Vi kan dock utskilja att kommuninvånare som samtliga år varit pigga på att svara är Kungälv- och Lerumsbor. Göteborgarna har under samtliga år som Väst-SOM funnits varit relativt obenägna att svara.

Tabell 2 Svarsandelar i olika grupper för Väst-SOM 1992-1995 (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995
Kön				
Män	60	60	60	64
Kvinnor	61	59	60	67
Ålder				
15-19 år	61	67	68	76
20-29 år	56	58	58	61
30-39 år	61	57	55	62
40-49 år	56	56	59	66
50-59 år	62	61	65	67
60-80 år	67	64	63	66
Kommun				
Ale	67	62	55	66
Göteborg	58	59	58	63
Härryda	64	64	58	73
Kungsbacka	63	58	54	68
Kungälv	70	67	72	65
Lerum	67	66	64	73
Lilla Edet	55	68	63	68
Mölnadal	54	57	69	72
Partille	65	55	68	65
Stenungsund	64	60	72	68
Tjörn	51	62	48	59
Öckerö	73	62	60	53

Svarsbenägenheten hos män och kvinnor brukar vara ungefär lika stor, men i år var det aningen fler kvinnor än män som deltog i Väst-SOM. Sett till respondenternas ålder så är det de yngsta och de äldsta som svarar i högst utsträckning. De som ingår i åldersgruppen 15-19 år är tillsammans med de i åldersgrupperna 40-49 år, 50-59 år och 60-80 år flitigast att svara. "Bottennoteringen" vad gäller benägenhet till att svara innehas av de som är mellan 20 och 39 år. Dessa resultat stämmer med erfarenheten från den nationella SOM-undersökningen. Livssituationen för människor i dessa åldrar är en annan jämfört med den som gäller för de övriga som ännu inte hunnit ut i yrkeslivet, eller för de vars barn är utflugna eller som passerat de yrkesverksamma åren. I tabell 3 jämförs fördelningen mellan olika ålders-

grupper i undersökningen. Jämförelsen sker mellan de som ingick i urvalet, de som faktiskt svarade och befolkningen i Västsverige i aktuella åldersgrupper.

Tabell 3 Åldersgruppernas fördelning i urvalet respektive svaren i Väst-SOM 1992-1995 i jämförelse med den åldersfördelningen hos den västsvenska befolkningen (procent)

ålder	Väst-SOM 1992		Väst-SOM 1993		Väst-SOM 1994		Väst-SOM 1995		Västsverige totalt
	urval	svar	urval	svar	urval	svar	urval	svar	
15-29 år	27	25	28	27	27	27	26	26	28
30-49 år	38	37	37	36	37	36	37	37	37
50-64 år	19	21	19	21	20	22	21	21	19
65-80 år	16	17	16	17	16	15	16	15	16
Summa	100	100	100	101	100	100	100	99	100
Antal svarande	1603		1586		1591		1708		

Som framgår av tabellen ovan är de som deltog i Väst-SOM relativt ”lika gamla” som västsvenskarna som helhet. Det som skiljer sig något är att 50-64-åringarna utgör en större del av Väst-SOM än i verkligheten och att 15-29-åringarna utgör en något mindre del i undersökningen än vad som är fallet i verkligheten.

Internt bortfall

Bortfall kan vara av två olika slag. Det externa bortfallet är de personer som inte besvarar enkäten. Det interna bortfallet är de som svarar på enkäten, men hoppar över någon fråga i formuläret. Det interna bortfallet är med andra ord ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina formulär. Man ser på hur många människor som hoppat över en del av en fråga, en fråga i sin helhet eller ett frågeblock.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet lågt. De flesta frågorna i formuläret har ett internbortfall på två-tre procent. Några frågor har emellertid ett högre internbortfall, på runt tio procent. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra att besvara, dels frågor som kan kännas alltför

personliga. Exempel på frågor som kan vara svåra att ta ställning till är den öppna frågan om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i din kommun just nu (fråga 19), frågor om vilket serviceområde kommunen i första hand skall satsa respektive minska på (frågorna 26 och 27) samt frågor som går ut på att placera in riksdagspartierna respektive de lokala partierna på en gillar-/ogillarskala (fråga 34 och 35). Frågor som av en del anses vara alltför personliga är vilket parti man tycker bäst om (fråga 20) samt frågor om inkomst och subjektiv klasstillhörighet (fråga 76 och 77).

Bakgrundsvariabler

I tabell 4 jämförs fördelningen på olika bakgrundsvariabler i SOM-undersökningen 1995 med tidigare SOM-undersökningar. Fördelningen är i det närmaste identisk år från år. För vissa variabler finns offentlig statistik att tillgå, vilket gör att jämförelser mellan de svarande i Väst-SOM och samtliga invånare i Västsverige kan göras. I de fall där det går att göra en jämförelse visar det sig att fördelningen har mycket hög överensstämmelse. Väst-SOM har mycket hög representativitet och uppvisar en hög grad av stabilitet över de fyra åren.

Det är inga stora skillnader mellan SOM-undersökningen och Västsverige som helhet vare sig mellan könen, mellan de olika åldersgrupperna eller sett till om man arbetar hel- eller deltid. Några noteringar är emellertid värda att göras. Åldersgruppen 50-75 år är något överrepresenterad och har varit så genomgående. Dessutom svarar offentligt anställda i något högre utsträckning än privatanställda vilket för med sig att andelen LO-an slutna blir något lägre och andelen SACO-an slutna högre. Det är fler svaranden nu än tidigare år som anser sig tillhöra en arbetarfamilj och något färre som anser sig räknas till tjänstemannafamilj. I samtliga fall rör det sig om relativt små skillnader och dessa kan på intet sätt påverka resultaten.

Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvariabler i Väst-SOM 1992-1995 och samtliga västsvenskar (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995	Samtliga väst- svenskar
Kön					
Män	50	51	51	49	49
Kvinnor	50	49	49	51	51
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Ålder					
15-29 år	26	27	27	26	28
30-49 år	36	36	36	37	38
50-75 år	34	34	34	34	30
76-80 år	4	3	3	3	4
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Arbets tid					
Heltid	80	80	80	79	80
Deltid	20	20	20	21	20
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Sektor					
Statlig	14	12	13	12	8
Kommunal	28	30	28	28	26
Privat	58	61	59	60	66
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Fackförbund					
LO	49	48	49	48	58
TCO	38	38	37	36	33
SACO	13	14	14	16	9
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Sysselsättning					
Förvärvsarbete	57	57	55	57	
Beredskapsarbete	1	0	2	1	
AMS-utbildning	1	1	0	0	
Arbetslös	5	6	6	7	
Ålderspensionär	17	16	16	15	
Förtidspensionär	4	4	5	5	
Hemarbetande	2	3	2	1	
Studerande	13	13	14	14	
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	

tabellen fortsätter på nästa sida

forts. tabell 4

	Väst- SOM 1992	Väst- SOM 1993	Väst- SOM 1994	Väst- SOM 1995
Yrkesgrupp				
Arbetare	35	37	37	38
Arbetare arbetsled.	6	5	6	6
Egenanst. arbetare	1	2	1	2
Tjänsteman	32	31	29	31
Tjänsteman, arbetsled.	16	16	15	14
Tjänsteman, företagsled.	2	3	4	3
Jordbrukare, ingen anst.	0	0	0	0
Jordbrukare, m. anställda	0	0	0	0
Företagare, ingen anst	4	3	3	3
Företagare, 1-9 anst	3	3	3	3
Företagare, 10- anst	1	1	1	1
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Klasstillhörighet				
Arbetarfamilj	39	39	41	43
Jordbrukarfamilj	1	1	1	1
Tjänstemannafamilj	33	32	31	28
Högre tjm/ak.familj	17	18	17	18
Egen företagarfamilj	9	10	9	10
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Politiskt intresse				
Mycket intresserad	15	12	12	12
Ganska intresserad	45	44	45	43
Inte särskilt intresserad	32	36	37	37
Inte alls intresserad	6	8	6	8
<i>summa procent</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Referenser

- Björkqvist, Karin (1989) *'SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kod-bok'*. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1995) 'SOM-undersökningen i Västsverige 1994' sid 243-252 i Nilsson, Lennart *Västsvensk horisont*. SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1996) 'SOM-undersökningen 1995 - metod och utfall' sid 433-446 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Mitt i nittiotalet*. SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne. Arbetsrapport nr 2*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Statistiska Centralbyrån, Befolkningsstatistik del 3, 1992

Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen del 5, 1990